

BEK ALI (BEGALI ESHONQULOV) SHE'RLARIDA LIRIK KECHIMLAR VA BADIY-TASVIRIY VOSITALAR UYG'UNLIGI

*Denov Tadbirkorlik va Pedagogika Instituti
O'zbek til va adabiyoti kafedrasi o'qituvchisi
Saitova Nilufar Djumaydillayevnaning*

Annotatsiya: *O'zbek adabiyotida o'zining alohida o'rni va o'ziga xos she'riyati bilan tanilgan Bek Ali (Begali Eshonqulov) – she'riyatda lirik kechimlar, ruhiy muammolar va jahonni anglashda nozik va chuqur tasvirlar yaratgan ijodkorlardan biridir. Uning she'rlari lirik, hissiy va badiiy jihatdan yuqori darajada, har bir qatorida insonning ichki olami, tabiat bilan uyg'unligi va hayotdagi turli holatlar yoritiladi. Bu maqolada Bek Ali she'rlari orqali badiiy-tasviriylar vositalarning lirik kechimlarga qanday uyg'unlashganini ko'rib chiqamiz.*

Kalit so'zlar: *Lirik kechimlar, badiiy-tasviriylar vositalar, metafora, simvolizm, tabiat tasviri, ruhiy holatlar, shoirning ichki dunyosi, ijtimoiylar jarayonlar.*

Kirish

Bek Ali she'rlari ham aynan shu jihatdan diqqatga sazovordir. Uning she'rlari, bir tomondan, individning ichki dunyosini, ikkinchi tomondan esa tabiat va jamiyat bilan aloqasini tasvirlashga qaratilgan. Shaxsiylar kechinmalar va ruhiylar holatlar she'rda oddiy va ravon til orqali o'quvchi uchun qulay, ammo chuqur tasvirlanadi. Misol uchun, uning she'rlarida qayg'u, xursandchilik, umid, sevgi kabi turli hissiyotlar o'z aksini topadi. Bularning har biri Bek Ali tomonidan chuqur tahlil qilinadi, va uning she'rlaridagi lirik kechimlar, o'quvchiga aynan shu his-tuyg'ularni ko'rsatishda bir vosita bo'lib xizmat qiladi. Bek Ali she'rlari nafaqat lirik kechimlar bilan, balki badiiy-tasviriylar vositalar bilan ham boyitilgan. Bu vositalar orqali u o'z she'rlarida obrazlarni, tabiiylar voqealarni va hayotiy holatlarni

rang-barang tasvirlaydi. Badiiy tasvirlar orqali u inson ruhiyatining nozik nuqtalarini ifodalaydi. Bek Ali she'rlarida keng qo'llaniladigan badiiy vosita – metafora. Uning she'rlarida ko'plab tasvirlar nafaqat to'g'ridan-to'g'ri, balki ramziy tarzda tasvirlanadi. Tabiat, inson tuyg'ulari va atrof-muhit o'rtasidagi aloqalar yanada chuqurroq tasvirlanadi. Misol: “Yorug' dunyo ichra qorong'ulikni izlayman” – bu tasvir Bek Ali she'rida qorong'ulikning ramziy ifodasi sifatida ko'rinadi. Yorug'lik va qorong'ulikni taqqoslash orqali insonning ruhiy holatlari aks ettiriladi. Simvolizm Bek Ali she'rlari uchun muhim vosita hisoblanadi. U o'z she'rlarida tabiatning ko'plab elementlarini (qushlar, daraxtlar, osmon) ruhiy holatlar va ijtimoiy jarayonlar bilan bog'lab ko'rsatadi. Tabiat elementlari orqali uning she'rlarida ma'naviyat va inson ruhiyatining ko'rinishi mavjud. Tabiatdagi har bir detallar uning she'rlari uchun simvolik ma'noga ega bo'lib, ularni o'quvchi uchun yanada tushunarli va ma'noli qiladi. Keling ushbu she'rini tahlil etsak.

IQROR

Bu giryona ellara
Giryon boqaman doim,
Bu hayrona ellara
Hayron boqaman doim.
Suvoq ko'rmagan uyga
Qaldirg'ochlar in qo'ygan,
Men ham tushib ko'yga
Vayron boqaman doim.
Kibr shamoli esdi,
Yutmagan zot qolmadi.¹

¹ Bek Ali “Men axir senman!” she'riy to'plam, Toshkent “Adabiyot nashriyoti” 2020-yil.

Bek Ali (Begali Eshonqulov)ning *“Iqrorn”* nomli she’rida lirik kechimlar va badiiy-tasviriy vositalar o‘zaro uyg‘unlashgan holda, inson ruhiyatining chuqur qatlamlarini ochib beradi. Ushbu she’rda lirik kechimlar individual tajriba va his-tuyg‘ular orqali ifodalanadi, badiiy vositalar esa bu his-tuyg‘ularni yanada kuchaytiradi va ularga chuqur ma’no beradi. She’rning tasviriy uslubi orqali esa o‘quvchiga hayotdagi og‘ir va iztirobli holatlar taqdim etiladi. Quyida, she’rdagi lirik kechimlar va badiiy-tasviriy vositalarning uyg‘unligi haqida tahlil qilishga harakat qilamiz. She’rda *“giryona”* (yig‘lash, qayg‘u), *“hayrona”* (hayratga tushgan, tushunmaslik) kabi so‘zlar bilan ifodalangan lirik kechimlar, shaxsning ichki holatini aks ettiradi. Birinchi qatorlarda:

“Bu giryona ellara

Giryon boqaman doim,

Bu hayrona ellara

Hayron boqaman doim.”²

Bu satrlarda *“giryona”* va *“hayrona”* so‘zlari ruhiy holatlarni ifodalashda ishlatilgan. Shair o‘zining qayg‘usini va hayratini boshqalarga, *“ellara”*, ya’ni boshqa odamlar yoki jamiyatga qarata bildiradi. Bu kechimlar shaxsiy va hissiy tarzda tasvirlanadi, bu orqali o‘quvchi poetik til orqali shoirning ruhiy kechinmalarini anglab yetadi. She’rning lirik kechimplari ichki iztirob va tushunmovchilikni aks ettiradi, shuningdek, insonning olamdagi o‘rni va uning hayotga bo‘lgan munosabatini izohlaydi.

She’rda turli badiiy-tasviriy vositalar, jumladan, metafora, simvolizm va taqqoslash ishlatilgan. Har bir vosita she’rning umumiy ma’nosini chuqurlashtirib, his-tuyg‘ularga yaxshiroq kirib borish imkonini beradi.

She’rda ko‘p metaforalardan foydalanilgan:

² Bek Ali *“Men axir senman!” she’riy to’plam, Toshkent “Adabiyot nashriyoti” 2020-yil.*

*“Suvoq ko‘rmagan uyga
Qaldirg’ochlar in qo‘ygan,”*

Bu qatorlarda “suvoq” (yuvish yoki tozalash) va “uy” (joy, muhabbat) so‘zlari orqali metaforik ma’no yaratilib, ichki poklanish va o‘zgarish ehtiyoji ta’kidlanadi. “Qaldirg’ochlar in qo‘ygan” esa hayotda yangi boshlanish va kelajakdagi yaxshiliklar simvoli sifatida ishlatiladi. Bunda she’rda tabiiy tasvirlar orqali insonning ichki o‘zgarishi, poklanish va yangilanishi tasvirlanadi. She’rda “qaldirg’ochlar” va “in” tasvirlari simvolik ma’noga ega. Qaldirg’ochlar, odatda, yozning kelishini, yangi hayot va yaxshilikni bildiradi. Ammo she’rda bu simvollar hozirgi zamonning murakkab va og‘ir holatini ko‘rsatish uchun ishlatilgan. “Kibr shamoli” tasviriy obraz orqali shaxsning o‘zini boshqa odamlardan yuqoriroq tutishi yoki ijtimoiy qatlamdagi yuksaklikni ifodalaydi. Bu tasvir orqali kishining ichki olamidagi kibrni ko‘rsatib, uning jamiyatdagi o‘rnini va tafovutlarni tasvirlaydi. “Yutmagan zot qolmadi” esa shoirning ijtimoiy muhitga bo‘lgan noroziligini bildiradi, shuningdek, odamlarning boshqalarga nisbatan shafqatsizligi yoki adolatsizligini ta’kidlaydi. Lirik kechimlar va badiiy-tasviriy vositalar she’rda bir-biri bilan uyg’unlikda ishlaydi. Lirik kechimlar (g‘azab, qayg‘u, hayrat) she’rning tasviriy obrazlari orqali kuchayadi. Shairning ichki dunyosidagi iztirob, tushunmovchilik va kibr kabi kechinmalar tasviriy elementlar bilan boyitilgan. Tabiat va hayot tasvirlari lirik kechimlarni yoritadi, ularni jonlantiradi va ularga chuqur ma’no beradi. She’rda ko‘rsatilgan "giryona", "hayrona", "kibr" kabi lirik kechimlar badiiy vositalar (simvolizm, metafora) orqali yanada kuchayadi, o‘quvchi bu holatlarni faqat ichki ruhiy jihatdan emas, balki tashqi tasvirlar orqali ham chuqurroq anglaydi.

Tuproq edim, boshimga
Chiqmagan zot qolmadi.
Hatto bosh ko‘tarib ham

Arzon boqaman doim.
Ey, yalpizni erkalab,
Bolam degan ona yer,
Kenja qizini erkalab,
“Onam” degan ona yer ,
Olislarga tikilib
Yelkalarim mung’ayur.
Botayotgan quyoshga
Alvon boqaman doim.
Kechir, menga dard berib
Darvishga do‘ndirgan zot.
Dashtday qaysar ruhimda
Nilufar undirgan zot.
Ba’zan o‘zim chaqirgan
Qismatning dastidan “dod!”
Deya sening ko‘zlaringa
Yolg‘on boqaman doim.³

Ushbu she’rda lirik kechimlar va badiiy-tasviriy vositalar yanada boy va chuqur ishlatilgan. Keling, she’rni tahlil qilib, undagi lirik kechimlar va badiiy tasvirlarni ko‘rib chiqamiz. She’rning boshida shoirning ichki iztirobi va o‘ziga bo‘lgan noroziligi aks etadi. “Tuproq edim, boshimga chiqmagan zot qolmadi” qatori orqali shoir o‘zining kamtarlik va iztirobli holatini tasvirlaydi. “Tuproq” – bu yerning eng oddiy va arzon ko‘rinishi, ammo bu bilan shoir o‘zining hayotidagi boshqalar tomonidan kamsitilganligini yoki o‘zini kamtarlik bilan boshqarishga majbur ekanligini bildiradi. Shu bilan birga, “Bosh ko‘tarib ham arzon boqaman doim” qatori ham lirik kechimlarni tasvirlaydi, bu shoirning o‘zini past baholashi

³ Bek Ali “Men axir senman!” she’riy to’plam, Toshkent “Adabiyot nashriyoti” 2020-yil.

va jamiyatdagi past pozitsiyani anglatadi. She’rda yana bir lirik kechim – “Dard berib darvishga do‘ndirgan zot” kabi iztirobli kechinmalar mavjud. Bu qatorda shoir o‘zining dardli tajribasini, uning hayotida kimdir tomonidan berilgan azobni va natijada ruhiy zo‘riqishlarni tasvirlaydi. Shoirning “qismat”ga nisbatan isyonkor munosabati ham diqqatga sazovordir: *“Ba’zan o‘zim chaqirgan qismatning dastidan ‘dod!’”*. Bu orqali shoir qismatning o‘zi bilan bog‘liq noxush holatlarga bo‘lgan noroziligini va ularni tan olmasligini ko‘rsatadi.

She’rda ko‘plab metaforalardan foydalanilgan. Masalan:

*“Botayotgan quyoshga
Alvon boqaman doim.”*

Bu qatorda quyosh botishi tasvirlangan bo‘lib, u hayotning oxirgi lahzalari yoki biror noxush holatning boshini anglatadi. “Alvon boqaman doim”– bu yerda shoir quyoshning botishini va uning rangini tasvirlab, hayotdagi kechishlar va o‘tib ketayotgan vaqtnig o‘ziga xos ramzi sifatida ishlatmoqda. Yana bir metafora “dashtday qaysar ruhimda” qatorida ishlatilgan, bu yerda shoirning ruhiy holati, kuchli va qat’iy ruhiy holatda ekanligi tasvirlanadi. She’rda “yalpiz” va “nilufar” kabi tabiat elementlari orqali simbolizm ishlatiladi. “Yalpizni erkalab, bolam degan ona yer” qatorida yalpiz simvoli orqali ona yerning iliqligi, mehri va nasihatleri aks etadi. Bu tasvir orqali ona yer bilan bog‘liqlik, uning erkaligi va insonning ona zamin bilan chuqur aloqasi ko‘rsatilgan.

*“Dashtday qaysar ruhimda
Nilufar undirgan zot.”*

“Nilufar” bu yerda go‘zallik, xotirjamlik va osuda ruhni ifodalaydi. She’rda bu simvol orqali, shoirning ichki dunyosida bo‘layotgan tinchlik va ulug‘vorlikni ko‘rish mumkin. Shoir quyoshni alvon rangda tasvirlab, shuningdek, uni o‘tib borayotgan hayot yoki tugayotgan umid sifatida ko‘rsatadi. “Alvon boqaman doim” rangining ishlatilishi noxush va qayg‘uli holatni aks ettiradi, bu esa she’rning

umumiy ruhiy holatini yoritadi. Rang tasvirlari orqali shoir o'zining ichki kechinmalarini chuqurroq anglash imkoniyatini yaratadi. Shoir o'zining ruhiyatini tasvirlayotganda, har bir qatorni sifatlar va nozik tasvirlar bilan boyitadi.

Xulosa

Bek Ali (Begali Eshonqulov)ning *"Iqrorn"* she'rida lirik kechimlar va badiiy-tasviriy vositalar o'rtasidagi uyg'unlik chuqur va ma'noli tarzda ifodalangan. Shoir o'zining ichki kechinmalarini tabiat va hayotning go'zalliklari orqali tasvirlaydi, bu esa o'quvchiga his-tuyg'ularni his qilishda yordam beradi. Metafora, simvolizm va ranglar orqali she'rda taqdim etilgan his-tuyg'ular shoirning iztirobli va izlanayotgan ruhiyatini aks ettiradi. Bu she'rda tasvirlar va lirik kechimlar o'rtasidagi uyg'unlik, Bek Ali she'riyatining betakror xususiyatini yana bir bor namoyon etadi. U o'zining she'riyatida inson ruhiyatining eng nozik nuqtalarini ochib beradi, tabiat va ijtimoiy voqealarni ramziy va metaforik tarzda tasvirlaydi. Bek Ali she'rlari orqali lirik kechimlar va badiiy-tasviriy vositalar o'rtasidagi uyg'unlikni chuqur va ma'noli tarzda tushunish mumkin. Uning she'rlarida insoniyat va tabiatning bir-biriga bo'lgan bog'liqligi o'zining mukammal tasviriy shaklini topgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Eshonqulov, B. (2025). Bek Ali she'riyatining badiiy-tasviriy vositalari. Toshkent: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi.
2. Tursunov, M. (2020). O'zbek she'riyatidagi lirik kechimlar. Samarqand: Akademiya nashriyoti.
3. Sattarov, K. (2018). Metafora va simvolizm O'zbek she'riyatida. Toshkent: Adabiyot nashriyoti.

4. Abdullayev, O. (2017). Lirik kechimlar va ularning badiiy jihatlar. Buxoro: Iqtisodiyot va adabiyot nashriyoti.
5. Bek Ali “Men axir senman!”she’riy to‘plam, Toshkent “Adabiyot nashriyoti” 2020-yil.
6. Amirqulov, S., & Bobomurotova, M. (2023). ODIL YOQUBOVNING “OQQUSHLAR OPPOQ QUSHLAR” ROMANIDA QO ‘LLANGAN KITOBIIY LEKSIKA. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 3(5 Part 2), 52-56.